

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ТИХЕНКО ВОЛОДИМИР СЕРГІЙОВИЧ

УДК [330.15:338.24](043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМИ І НАДНАЦІОНАЛЬНИМИ
ПРИРОДООХОРОННИМИ ПРОЕКТАМИ**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, професор
Жулавський Аркадій Юрійович,
Сумський державний університет,
професор кафедри управління.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Потапенко Вячеслав Георгійович,
Інститут «Зеленої економіки»,
директор;

кандидат економічних наук, доцент
Ярова Інесса Євгенівна,
Сумський національний аграрний університет,
доцент кафедри економіки.

Захист дисертації відбудеться «1» березня 2016 року о 16 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, корпус М, ауд. 412.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий «29» січня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук

Є. І. Нагорний

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Підвищення ризиків зміни клімату, природних і техногенних катастроф, а також прояв їх негативних еколого-економічних наслідків на національному та наднаціональному рівнях передбачає запровадження концепції сталого розвитку та Цілей Розвитку Тисячоліття ООН. Реалізація масштабних природоохоронних проектів (ПП) у формі проектів спільного впровадження, державно-приватного партнерства, угод із розподілу продукції тощо можлива лише за умови формування ефективної системи управління (СУ) цими проектами на національному та наднаціональному рівнях. Актуальною проблемою функціонування СУ ПП різних рівнів ієрархії є розроблення дієвих методів та інструментів, що у своїй цілісності становлять організаційно-економічне забезпечення цих систем.

Організаційно-економічні засади формування СУ ПП заклали у своїх працях зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема: Н. М. Андрєєва, І. В. Анциферова, С. В. Арестов, О. Ф. Балацький, Д. Брек, Я. І. Вайсман, К. Вролик, Т. П. Галушкіна, В. М. Геєць, В. А. Голян, М. Грабб, С. Ю. Дайман, В. Г. Дюканов, О. В. Дюканова, А. Ендрес, А. Ю. Жулавський, Дж. Індерст, С. Калан, В. М. Кислий, О. В. Логачова, В. О. Лук'янихін, Е. Масей, Л. Г. Мельник, Н. В. Пахомова, В. Г. Потапенко, С. І. Рассаднікова, К. Ріхтер, Н. Стерн, О. М. Теліженко, С. К. Харічков, М. А. Хвесик, Є. В. Хлобистов, Н. В. Чепурних, І. Є. Ярова та інші.

У той самий час критичний аналіз наукових джерел за обраною тематикою підтверджує, що на сьогодні ще недостатньо вирішений ряд теоретичних і методичних питань, які стосуються, зокрема: визначення сутності СУ ПП та формалізації її структури; упорядкування класифікаційної різноманітності методів управління ПП; вимірювання їх впливу на ключові показники сталого розвитку країн світу; ефективної організації управління ПП та їх проектним циклом; розроблення організаційно-економічних засад управління проектами з протидії ризикам зміни клімату; стратегічного еколого-економічного оцінювання проектів, що реалізуються у формі державно-приватного партнерства. Невирішеність окреслених проблем та необхідність формування цілісного підходу до побудови організаційно-економічного забезпечення СУ ПП обумовили актуальність дослідження, його мету, завдання та зміст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у контексті: Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук на 2014–2018 рр. (Постанова Президії НАН України від 20.12.2013 р. № 179), а саме напряму «Економіка природокористування й охорони навколишнього середовища»; Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2020 року (Закон України від 21.12.2012 р. № 2812-IV); Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р.

№ 880-р). Дисертація виконана відповідно до тематики науково-дослідних робіт Сумського державного університету. Так, зокрема, до звіту за темою «Природно-ресурсна рента у формуванні ланцюгів вартості» (№ ДР 0115U000845) увійшли пропозиції автора щодо науково-методичних положень використання економічних методів управління ПП відповідно до цілей екологічної політики; за темою «Макроекономічне прогнозування економічного зростання з використанням міжгалузевих моделей» (№ ДР 0115U000846) – підтвердження гіпотези про можливість підтримання темпів економічного зростання за одночасного скорочення викидів парникових газів; за темою «Організаційно-економічні механізми раціонального використання водних об'єктів на регіональному рівні» (№ ДР 0115U001548) – щодо групування регіонів за доцільністю здійснення проектів спільного впровадження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є удосконалення теоретичних положень та науково-методичних підходів до формування організаційно-економічного забезпечення СУ ПП національного та наднаціонального рівнів.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- провести декомпозиційний аналіз сутності СУ ПП, формалізувати її структуру;
- систематизувати світовий та вітчизняний досвід управління національними і наднаціональними ПП;
- здійснити типологічне групування методів управління ПП на основі системно-структурного підходу з урахуванням цілей екологічної політики;
- дослідити вплив методів та інструментів управління ПП на ключові показники сталого розвитку країн світу й України;
- розробити науково-методичний підхід до формування програмно-проектного циклу ПП наднаціонального і національного рівнів;
- розробити ризик-орієнтоване організаційно-економічне забезпечення реалізації проектів запобігання змінам клімату;
- удосконалити методичний підхід до проведення стратегічного еколого-економічного оцінювання ПП, які здійснюються у формі державно-приватного партнерства;
- розвинути організаційно-економічні засади використання проектів спільного впровадження на рівні регіональних СУ ПП.

Об'єктом дослідження є системи управління ПП національного і наднаціонального рівнів та організаційно-економічні механізми їх забезпечення.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають між державними та наддержавними установами, урядовими й міжурядовими організаціями, органами місцевого самоврядування і суб'єктами господарювання з приводу формування ефективної системи організаційно-економічного забезпечення управління ПП різних рівнів ієрархії.

Методи дослідження. Методологічним базисом дослідження є положення економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколиш-

нього середовища, теорії управління, а також сучасні концепції сталого розвитку, науковий доробок вітчизняних та зарубіжних учених із питань управління ПП різних рівнів ієрархії.

Згідно з визначеними завданнями використано такі методи наукового дослідження: системно-структурний аналіз – для визначення сутності та формалізації структури СУ ПП; логічне узагальнення та наукову абстракцію – для систематизації світової й вітчизняної практики управління ПП, обґрунтування категоріального апарату; порівняльний аналіз та метод типологій – для впорядкування класифікаційної різноманітності методів управління ПП; кореляційний аналіз, непараметричні методи оцінювання взаємозв'язку, статистичні методи оцінювання причинності – для оцінювання впливу методів управління ПП на показники сталого розвитку країн та обґрунтування організаційно-економічних засад реалізації проектів із протидії ризикам зміни клімату.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є: законодавство України, звітно-аналітична інформація Міністерства екології та природних ресурсів України, Державного агентства екологічних інвестицій, Державної служби статистики України; нормативні та звітні документи Організації Об'єднаних націй, Світового економічного форуму, Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської комісії, Європейського агентства з навколишнього середовища, Міжнародної групи з боротьби зі зміною клімату, Комітету з нагляду за проектами спільного впровадження, Міжнародної організації зі стандартизації; аналітичні дані Світового банку, Програми з охорони навколишнього середовища ООН; результати наукових досліджень із питань управління ПП.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розвитку теоретичних та науково-методичних положень щодо формування системи організаційно-економічного забезпечення управління ПП різних рівнів ієрархії.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у такому:

вперше:

- розроблено науково-методичний підхід до формування ризик-орієнтованого організаційно-економічного забезпечення реалізації проектів із протидії змінам клімату, який враховує прямі та опосередковані ризики зміни клімату за ключовими об'єктами (водні, земельні, лісові ресурси, біотична різноманітність, повітря) та сферами впливу (здоров'я людей, енергетика, сільське, лісове, міське господарство, промисловість, туризм), поділ проектів на адаптаційні, бізнесові й такі, що спрямовані на мінімізацію зазначених ризиків за організаційними та економічними характеристиками, і базується на доведеній гіпотезі щодо можливості підтримання існуючих темпів економічного зростання за стабілізації концентрації парникових газів із використанням методів кореляційного аналізу та тесту Грейнджера;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до оцінювання впливу методів управління ПП на наднаціональному та національному рівнях на екологічно сталу конкурентоспроможність країн, який на відміну від існуючих базується на використанні непараметричних методів та встановленому тісному і прямому зв'язку між методами управління ПП та екологічно сталим Індексом глобальної конкуренто-спроможності країн-лідерів і країн-аутсайдерів зі сталого розвитку. Цей підхід використовує базові та коригувальні параметри оцінювання впливу СУ ПП на показники сталого розвитку, які узгоджуються з Цілями сталого розвитку ООН до 2030 р. у сфері природоохоронної діяльності, й дозволяє обґрунтувати доцільність використання організаційно-економічних методів у межах різнорівневих СУ ПП;

- науково-методичні положення щодо формування регіональної політики в частині механізмів реалізації проектів спільного впровадження, що стосуються протидії ризикам зміни клімату та адаптації до них, які на відміну від існуючих передбачають використання методу аналітичного групування регіонів за рівнем інтенсивності викидів вуглекислого газу та доцільністю здійснення проектів спільного впровадження на основі показника «валовий регіональний продукт на душу населення»;

- методичний підхід до проведення стратегічного еколого-економічного оцінювання ПП, що здійснюються у формі державно-приватного партнерства, який на відміну від існуючих передбачає застосування PESTLE-аналізу під час оцінювання впливу політичних, економічних, соціальних, технологічних, правових та екологічних факторів зовнішнього середовища на ефективність реалізації ПП та SWOT-аналізу еколого-економічних наслідків їх впровадження. Запропонований підхід ураховує природоохоронну значущість проектів та містить порядок формування фінансового резерву на відшкодування завданих збитків навколишньому середовищу;

набули подальшого розвитку:

- структурно-логічна сутність поняття «система управління природоохоронними проектами національного та наднаціонального рівнів», під яким розуміється сукупність еколого-економічних відносин, що виникають між суб'єктами стосовно об'єктів управління на різних рівнях ієрархії та реалізуються в ході виконання ПП відповідно до вимог природоохоронного законодавства і практики управління такими проектами, що ґрунтується на принципах екосистемності, екоефективності, екосправедливості, координації, гнучкості та прозорості. На відміну від існуючих наведене визначення СУ ПП поєднує системний, ситуативний (реактивний і проактивний), процесний, рівневий, проектний та еколого-економічний підходи й дозволяє розглядати цю систему в нерозривній єдності процесів управління природоохоронною діяльністю, екологічного менеджменту та організаційно-економічного механізму її забезпечення;

- теоретичні положення щодо формалізації структури СУ ПП, які передбачають виокремлення цільової, суб'єктно-об'єктної, функціональної підсистем та механізмів їх забезпечення, що додатково до існуючих покладають в основу функціонування цієї системи цикл Демінга та розподіл функцій управління за рівнями (стратегічний, тактичний, оперативний) і стадіями (попередня, поточна, завершальна). Це дозволяє провести типологізацію таких систем за ключовими елементами та ознаками: рівнем проектів, ступенем стандартизації, джерелами фінансування, типом інституційної структури, урегульованістю, рівнем мотивації та контролю й ресурсним забезпеченням;

- науково-методичний підхід до формування програмно-проектного циклу ПП наднаціонального і національного рівнів, який на відміну від існуючих розглядає проектний цикл як невід'ємну частину програмного циклу природоохоронної діяльності, інтегрує стадію стратегічного еколого-економічного оцінювання та зовнішнього й незалежного аудиту до фаз і стадій програмного циклу, що дозволяє підвищити ефективність реалізації цих проектів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення дисертації доведено до рівня методичних розробок і практичних рекомендацій, які можуть бути використані Міністерством екології та природних ресурсів України та Міжвідомчою комісією із забезпечення виконання Рамкової конвенції ООН про зміну клімату при розробленні адаптаційної політики щодо протидії ризикам зміни клімату, змін до стратегії сталого розвитку України та внесенні змін до законодавства; органами місцевої влади – під час розроблення організаційно-економічного забезпечення реалізації проектів спільного впровадження в регіонах; Міжвідомчою комісією з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції – під час здійснення стратегічного еколого-економічного оцінювання ПП у формі державно-приватного партнерства.

Теоретичні й методичні положення дисертаційного дослідження впроваджено у діяльність: Сумської обласної ради (довідка № 01-23/674 від 27.10.2015 р.) – при розробленні регіональної адаптаційної політики та формування переліку пріоритетних до фінансування та впровадження ПП із мінімізації ризиків зміни клімату; Департаменту екології, паливно-енергетичного комплексу та природних ресурсів Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 01-20/2531 від 21.10.2015 р.) – під час формування регіонального плану дій з активізації проектного механізму Кіотського протоколу; Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (довідка № 24-д від 8.10.2015 р.) – при обґрунтуванні проектів захисту навколишнього середовища, формуванні навичок економного використання води, енергії та інших природних ресурсів, роздільного збирання сміття, проектів кліматоохоронного значення.

Результати наукових розробок використовуються в навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні дисциплін «Екологічний

менеджмент», «Управління соціальною та екологічною безпекою» (акт про впровадження № 1 від 16.11.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням. Наукові положення, висновки і рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Особистий внесок у працях, опублікованих у співавторстві, вказано у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися, обговорювалися й одержали позитивну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, у тому числі: «Пошук ефективних механізмів промислового розвитку в контексті сучасної економічної теорії» (Київ, 2015 р.); «Fundamental and applied science» (Sheffield, 2014); «Perspektywiczne opracowania sa nauka i technikami» (Przemysl, 2014); «Екзистенційні та комунікативні питання управління» (Суми, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки України: тенденції, ризики, стимули» (Дніпропетровськ, 2013 р.); «Економіка в умовах сталого розвитку: контекст підприємств, регіонів, країн» (Дніпропетровськ, 2013 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 17 наукових працях загальним обсягом 5,33 друк. арк., з яких особисто автору належать 4,5 друк. арк., у тому числі розділи у 2 колективних монографіях, 9 статей у наукових фахових виданнях України з економіки (з них: 5 – у виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз; 1 – в електронному науковому фаховому виданні); 6 публікацій у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 291 сторінка, в тому числі: основного тексту 201 сторінка, 56 таблиць, 23 рисунки, 11 додатків, список використаних джерел із 220 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі дисертації «**Проблеми формування та функціонування систем управління національними і наднаціональними природоохоронними проектами**» узагальнено теоретичну базу дослідження систем управління природоохоронною діяльністю та їх організаційно-економічного забезпечення; досліджено сутність та типологію СУ ПП, надано характеристику СУ ПП різних рівнів ієрархії та формалізовано їх структуру; проаналізовано світовий та вітчизняний досвід управління ПП.

Систематизація відмінностей між управлінням природоохоронною діяльністю та екологічним менеджментом, висвітлених у працях науковців, дозволила зробити висновок про штучний характер такої дихотомії. Виявлено інтегральне поєднання управління природоохоронною діяльністю та екологічного менеджменту в межах СУ ПП у ході її декомпозиції за рівневим підходом. Доведено, що система управління природоохоронною діяльністю створює загальні передумови та контури її реалізації за конкретними проектами на різних рівнях

управління, у той час як екологічний менеджмент є інтегрованою у загальну СУ ПП сукупністю методів та механізмів, диференційованих за ПП.

З огляду на існуючі класифікацію та характеристику СУ ПП в роботі розвинуто структурно-логічну сутність цього поняття як сукупності еколого-економічних відносин, що виникають між суб'єктами стосовно об'єктів управління на різних рівнях ієрархії та реалізуються в ході виконання ПП відповідно до вимог природоохоронного законодавства й практики управління такими проектами, що базується на принципах екосистемності, екоефективності, еко-справедливості, координації, гнучкості та прозорості.

Поряд із системним, процесним, проектним, ситуативним і еколого-економічним підходами рівневий підхід дозволив диференціювати СУ ПП за проектами національного (загальндержавного, регіонального (муніципального) та локального) і наднаціонального рівнів; урахувати плюралізм їх складових елементів та способів реалізації функцій; провести типологізацію таких систем за суб'єктами, цільовими функціями, об'єктами природоохоронної діяльності, сферами, видами проектів та типом управління.

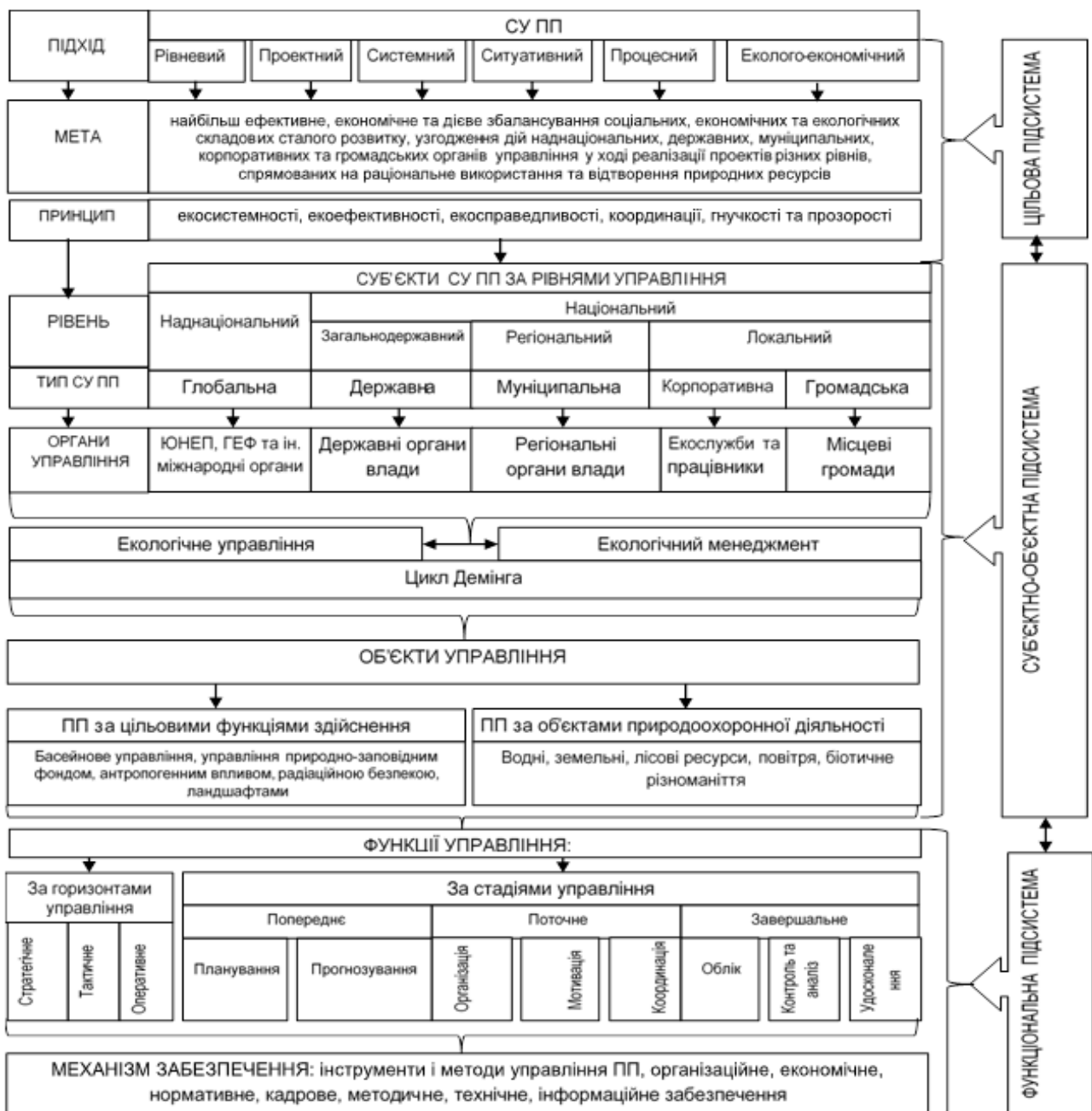
Таке розуміння СУ ПП національного і наднаціонального рівнів дозволяє формалізувати їх структуру з урахуванням комунікативних та функціональних зв'язків, а також факторів впливу на різних рівнях управління (рис. 1).

У роботі структуровано СУ ПП за цільовою, суб'єктно-об'єктною, функціональною підсистемами та механізмами їх забезпечення з виділенням ключових елементів: мети, завдання, принципів, суб'єктів, об'єктів, функцій, механізму управління. Доведено, що ефективне функціонування цієї системи має відбуватися на основі циклу Демінга – з постійним коригуванням проектів, планів, програм природоохоронної діяльності. Додатково до існуючих підходів до визначення функцій СУ ПП запропоновано поділяти їх за горизонтами управління (стратегічне, тактичне, оперативне) та стадіями (попереднє, поточне, завершальне). Це дозволяє дати вичерпну характеристику СУ ПП за такими ознаками: рівнем проектів, ступенем стандартизації, джерелами фінансування, типом інституційної структури, врегульованістю, рівнем мотивації і контролю та ресурсним забезпеченням.

За результатами узагальнення світового досвіду управління ПП визначено роль і функції ключових інститутів, що займаються реалізацією ПП на наднаціональному рівні, та організацій, що формують економічне забезпечення таких проектів. Досліджено нормативно-правове забезпечення управління ПП, що налічує понад 500 міжнародних угод, конвенцій та домовленостей природоохоронного характеру. Особлива увага приділена розгляду добровільних практик, схем і стандартів управління навколишнім середовищем та екологічного аудиту (BS7750, ISO 14000, EMAS, UK-EMAS). Незважаючи на певний прогрес у досягненні цілі 7 Декларації розвитку тисячоліття, що є орієнтиром ефективного управління ПП на глобальному рівні, існує низка проблем, які полягають у недостатній координації міжнародних зусиль, неуніфікованості нормативного за-

безпечення, дублюванні функцій організаційного забезпечення та недосконало-сті методів управління ПП.

За результатами аналізу вітчизняного досвіду встановлено, що подібні проблеми в управлінні ПП характерні також і для СУ ПП загальнодержавного рівня. Підтвердженням цього є проблеми у досягненні цілі 7 Декларації розвитку, виконання на 49,7 % Порядку денного асоціації Україна – Європейський Союз, необхідність імплементації у національне законодавство 29 директив і нормативних актів Європейського Союзу у сфері природоохоронної діяльності та екологічної безпеки впродовж 8 років з очікуваною сумою витрат у 38–45 млрд євро після підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Рисунк 1 – Формалізована структура СУ ПП

Існуючі проблеми щодо управління ПП в Україні поглиблюються внаслідок домінування державної СУ ПП, фрагментарності та декларативності у реалізації екологічної політики, національних ПП, дотримання принципів «забруднювач платить», недостатнього рівня розбудови інституціонального забезпечення СУ ПП, дублювання організаційних функцій та недосконалості методів і механізмів економічного забезпечення та фінансування ПП, недостатнього рівня інформаційної прозорості проектних циклів.

У другому розділі **«Теоретичні та науково-методичні засади формування механізмів організаційно-економічного забезпечення систем управління національними і наднаціональними природоохоронними проектами»** систематизовано існуюче різноманіття методів управління ПП; визначено домінуючі методи управління ПП залежно від цілей екологічної політики та об'єктів СУ ПП, розроблено науково-методичний підхід до оцінювання впливу методів управління ПП на екологічно сталу конкурентоспроможність країн світу, вдосконалено організацію програмно-проектного циклу ПП.

Проведене порівняння організаційно-економічного забезпечення управління ПП України та країн Європейського Союзу дозволяє зробити висновок про звужений перелік використовуваних методів та інструментів, зокрема таких, як методи стратегічного еколого-економічного оцінювання ПП і програм, «борг в обмін на природу», національні екологічні лотереї, плата за екосистемні послуги, маркетинг із наголосом на благодійність, корпоративні та плановані пожертви, функціонування екологічних банків, фондів фінансування ПП тощо.

Розглянувши значну кількість існуючих методичних підходів до структуризації механізмів управління ПП, в роботі згруповано методи та інструменти управління ПП відповідно до механізмів, до яких вони належать: контрольний, моніторинговий, законодавчий, кадастровий, адміністративний, науково-освітній, інформаційний, громадський, економічний, фінансовий. Таке групування враховує розмежування адміністративних та економічних (ринкових) методів управління за функціональними цілями екологічної політики з урахуванням потреб ринкового середовища, а також за типами об'єктів природоохоронної діяльності СУ ПП. Це дозволяє здійснювати вибір відповідних методів та інструментів у межах механізмів управління ПП та формувати виважену екологічну політику суб'єктами СУ ПП.

Для визначення впливу зазначених методів управління ПП на екологічно сталу конкурентоспроможність країн світу та України в роботі визначено базові параметри екологічної політики – жорсткість та ступінь виконання природоохоронних норм і механізмів, а також коригувальні параметри опосередкованого впливу – спрямованість екологічної політики на захист надземних біомів і природного капіталу та збереження якості навколишнього середовища, досягнутої в ході реалізації ПП. У цілому обґрунтовано використання зазначених параметрів як факторних ознак під час дослідження впливу цих методів на екологічно сталу конкурентоспроможність 112 країн світу і України у 2012–2015 рр. При цьому встановлено, що базові параметри характеризують зусилля суб'єктів СУ

ПП усіх рівнів у подоланні екологічних викликів та досягненні сталого розвитку шляхом використання відповідних методів управління ПП. Кориговальні параметри характеризують ефективність і дієвість реалізації методів управління ПП. Результативною ознакою обрано екологічно сталий Індекс глобальної конкурентоспроможності, який розраховується Світовим економічним форумом із 2012 року, узгоджується з методологією Єльського центру екологічного законодавства і політики, Інституту Землі Колумбійського університету та Світового інституту ресурсів, а його окремі індикатори є допоміжними при розрахунку Індексу екологічної ефективності, який є одним із найбільш комплексних індикаторів сталого розвитку.

На відміну від країн-лідерів за значенням цього індексу (Швейцарія, Норвегія, Нова Зеландія, Німеччина) Україна як країна-аутсайдер демонструє негативні тенденції у сфері природоохоронної діяльності й сталого розвитку. Їх значення є досить низькими: 87-ма позиція у загальному рейтингу ЕСІК, 90-та і 89-та позиції у рейтингу за жорсткістю й дотриманням природоохоронних норм і механізмів та 88-ма – за якістю навколишнього середовища.

Із використанням непараметричних методів обґрунтовано, що всі одержані коефіцієнти рангової кореляції Спірмена та рівня істотності $\alpha = 0,05$ для досліджуваних країн (табл. 1) є статистично значущими ($t_p > t_{кр}$); одержані значення коефіцієнта Фехнера цілком узгоджуються з коефіцієнтом Спірмена, що свідчить про адекватність прямих та досить тісних зв'язків між методами управління ПП та екологічно сталою конкурентоспроможністю країн.

Таблиця 1 – Індикатори впливу методів управління ПП на екологічно сталий Індекс глобальної конкурентоспроможності у 2012–2015 рр.

Критерій оцінювання	Індикатор впливу	Рік			
		2012–2013		2014–2015	
		одиниць	%	одиниць	%
Жорсткість природоохоронних норм і механізмів	Коефіцієнт Фехнера	0,620	62,0	0,805	80,5
	ρ Спірмена	0,724	72,4	0,897	89,7
	Розрахункове значення критерію, t_p	9,337	–	21,363	–
Реалізація природоохоронних норм і механізмів	Коефіцієнт Фехнера	0,519	51,9	0,699	69,9
	ρ Спірмена	0,664	66,4	0,891	89,1
	Розрахункове значення критерію, t_p	7,901	–	20,722	–
Механізми надземного захисту біомів	Коефіцієнт Фехнера	0,468	46,8	0,204	20,4
	ρ Спірмена	0,533	53,3	0,356	35,6
	Критичне значення	13,362	–	4,019	–
Якість навколишнього середовища	Коефіцієнт Фехнера	0,570	57,0	0,522	52,2
	ρ Спірмена	0,905	90,5	0,755	75,5
	Розрахункове значення критерію, t_p	18,895	–	12,133	–
Кількість країн		79		113	

Виявлений та підтверджений статистично вплив свідчить про можливість застосування ефективних і дієвих методів управління ПП для досягнення цілей сталого розвитку. За умов домінування в Україні СУ ПП загальнодержавного рі-

вня та відповідного їй механізму управління ПП з превалюючими адміністративними методами зростає необхідність детального вивчення проектного циклу та особливостей реалізації ПП, здійснюваних за рахунок державних коштів.

З урахуванням рекомендацій наднаціональних організацій (Програма ООН з навколишнього середовища, Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку, Глобальний екологічний фонд) щодо розмежування фаз та стадій проектного циклу ПП в роботі проведено оцінювання проектного циклу ПП Державного агентства екологічних інвестицій України у сфері «зеленого» інвестування в межах Кіотського протоколу до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату. Ці ПП є ілюстрацією використання такого економічного (ринкового) методу управління, як торгівля квотами на викид парникових газів. Спираючись на зразки кращої практики управління державними природоохоронними видатками в країнах із перехідною економікою Організації економічного співробітництва та розвитку, в роботі здійснене оцінювання проектного циклу зазначених ПП на основі таких показників, як природоохоронна ефективність, бюджетно-податкова дисципліна та ефективність управління витратами.

На основі аналізу ефективності проектного циклу проектів Державного агентства екологічних інвестицій України (підсумкова оцінка проектів становить 2 бали з 10 за природоохоронну ефективність; 3 – за бюджетно-податкову дисципліну; 2 – за ефективність управління витратами) розроблено рекомендації щодо організації програмно-проектного циклу ПП, узагальнені за допомогою діаграми Ганта.

У межах зазначених рекомендацій, по-перше, розглянуто проектний цикл як невід’ємну частину програмного циклу центрального органу виконавчої влади, що здійснює природоохоронну політику; по-друге, інтегровано до фаз і стадій проектного циклу стадію стратегічного еколого-економічного оцінювання проектів; по-третє, як інструмент підвищення ефективності ПП використано загальноприйняті у світовій практиці стандарти зовнішнього та незалежного аудиту ефективності державних природоохоронних витрат.

У третьому розділі **«Розвиток організаційно-економічного забезпечення інтеграційних процесів в управлінні національними і наднаціональними природоохоронними проектами»** обґрунтовано ризик-орієнтоване організаційно-економічне забезпечення протидії ризикам зміни клімату та адаптації до них; запропоновано підхід до активізації регіональної політики у контексті реалізації проектів спільного впровадження, удосконалено порядок проведення стратегічного еколого-економічного оцінювання проектів, що здійснюються у формі державно-приватного партнерства.

Спираючись на оцінки доповіді Стерна, зроблено висновок, що перехід від «вуглецевої» до «низьковуглецевої» економіки може бути досягнений за збереження існуючих темпів економічного розвитку на основі реалізації ПП, спрямованих на подолання ризиків зміни клімату та адаптацію до них. Широкомасштабна реалізація таких ПП дозволить істотно знизити рівень збитків від

змін клімату та добробуту людства, що, як очікується із 77 % ймовірністю, становитимуть 5–20 % споживання на душу населення до 2035 р. унаслідок зростання концентрації парникових газів. Аналіз тенденцій розвитку економічних систем і обсягів емісії парникових газів у різних країнах світу дозволяє сформувати підґрунтя для встановлення залежностей між ними, а також визначати пріоритетні ПП та відповідні методи управління у межах глобальної та державної СУ ПП. Формалізація зазначених залежностей, здійснена з використанням кореляційного аналізу та тесту Грейнджера, дає змогу стверджувати про наявність взаємообумовленого зв'язку між обсягом викидів парникових газів та ВВП на душу населення (табл. 2).

Таблиця 2 – Результати тесту Грейнджера щодо взаємозв'язку обсягів викидів парникових газів та ВВП на душу населення в Україні

Параметр дослідження		Часовий лаг, рік				
		1	2	3	4	5
Ймовірність за Грейнджером	Вплив обсягу викидів парникових газів на рівень ВВП	0,258	0,441	0,697	0,831	0,871
	Вплив рівня ВВП на обсяг викидів парникових газів	0,083	0,083	0,220	0,060	0,113
Розрахункове значення F-статистики	Вплив обсягу викидів парникових газів на рівень ВВП	1,376	0,873	0,491	0,359	0,332
	Вплив рівня ВВП на обсяг викидів парникових газів	3,424	3,036	1,748	3,788	3,729
Кількість спостережень з урахуванням лагів	–	19	18	17	16	15
$k1 = m - 1^*$	–	1	1	1	1	1
$k2 = n - m^*$	–	18	17	16	15	14
Критичне значення F-статистики	–	4,451	4,494	4,543	4,600	4,667
- *k1, k2 – ступені свободи під час проведення F-тесту; m – кількість змінних у рівнянні регресії; n – кількість спостережень						

При цьому в 12 проаналізованих парах показників (41,3 % від кількості досліджуваних країн) спостерігається причинно-наслідковий зв'язок між обсягами викидів парникових газів та ВВП на душу населення із часовим лагом в 1 рік, що ілюструє виникнення негативного впливу на відносно коротких часових інтервалах. Результати аналізу свідчать, що коефіцієнт кореляції між викидами парникових газів та ВВП у європейських країнах, що входять до складу Організації економічного співробітництва та розвитку, досить високий – 62,0 %, що підтверджує достатньо тісний зв'язок між досліджуваними показниками. Однак напрям цього зв'язку на відміну від США, Канади, Австралії, Нової Зеландії, Японії – протилежний. При зростанні ВВП європейських країн не спостерігається пропорційного збільшення викидів парникових газів: для більшості з них коефіцієнти кореляції мають від'ємні значення. Зазначений факт пояснюється активним розвитком Європейської системи торгівлі викидами парникових газів, що є найбільшою у світі, та амбітними планами європейських країн щодо скорочення парникових газів на 40 % до 2030 р.

Що стосується України, то доведена наявність взаємозв'язків між викидами парникових газів та ВВП на душу населення. Враховуючи той факт, що додаткові витрати на реалізацію ПП з протидії ризикам зміни клімату в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку можуть становити 15–150 млрд доларів за 1 рік (0,05–0,5 % ВВП), а труднощі адаптації до таких змін найбільш гостро проявлятимуться саме в країнах із транзитивною (перехідною) економікою, виникає необхідність формування ризик-орієнтованого організаційно-економічного забезпечення реалізації проектів протидії змінам клімату в Україні та адаптації до них. Розроблене забезпечення ґрунтується на положеннях щодо підвищення енергонезалежності та енергоефективності Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та зобов'язаннях щодо необхідності формування ринку вуглецевих квот і виконання природоохоронних проектів у цій сфері до 2017 р. за Угодою про асоціацію з Європейським Союзом, а також на результатах проведеного еколого-економічного аналізу прямих (за сферами та об'єктами управління) та опосередкованих ризиків зміни клімату для України.

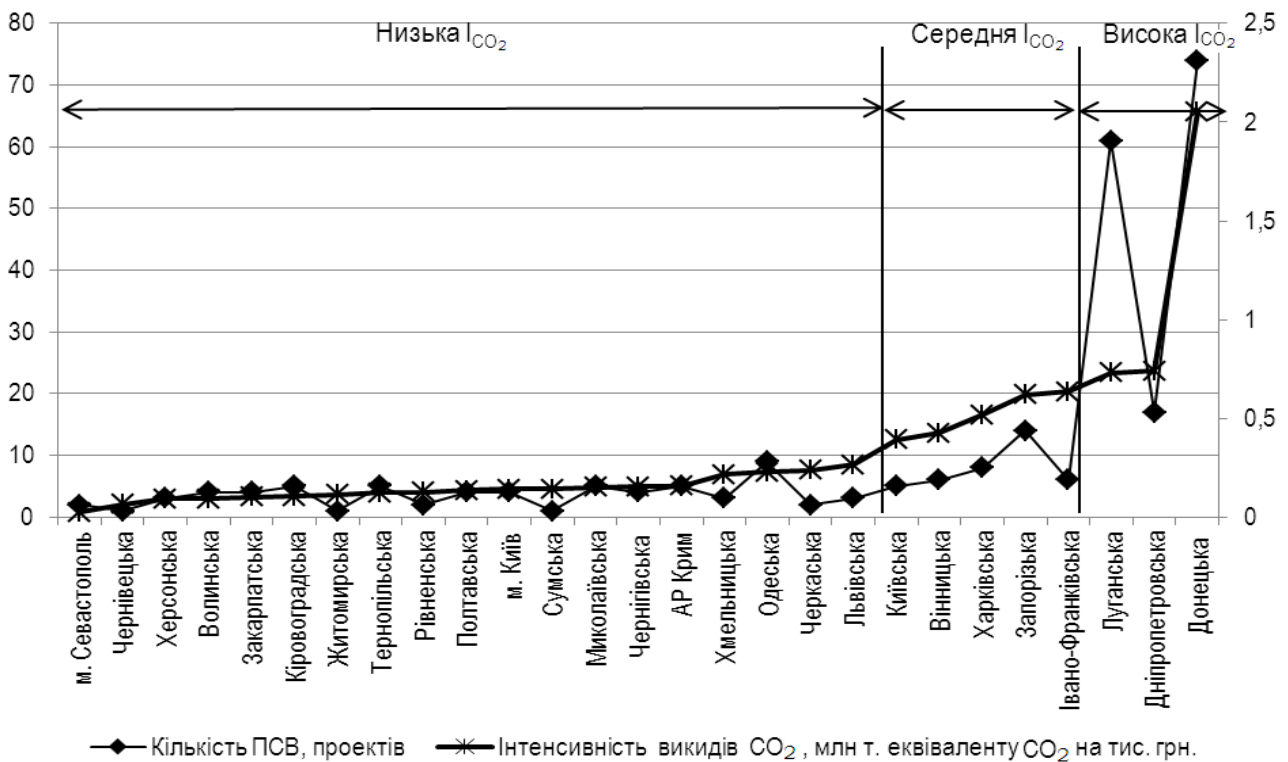
Групування ПП із протидії ризикам зміни клімату здійснене за типом проектів: адаптаційні (спрямовані на формування потенціалу державної, регіональної та громадської СУ ПП щодо здатності своєчасно реагувати на ризики зміни клімату); спрямовані на мінімізацію ризиків (покликані нівелювати ризики зміни клімату та підвищувати стійкість СУ ПП до їх настання на різних часових горизонтах); бізнесові (дозволяють скористатися змінами клімату з одержанням додаткових переваг чи економічного зиску через симетричність ризиків).

Реалізація природоохоронних проектів, спрямованих на запобігання та подолання наслідків незворотних ризиків зміни клімату, викликаних викидами парникових газів, за сучасних умов є основою глобальної та державної СУ ПП. Такі проекти дозволяють модернізувати та структурно перебудувати галузі економіки на засадах екологічної ефективності, енергозбереження, раціонального використання природних ресурсів та підвищити існуючі темпи економічного зростання країни за стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері.

Методи управління ПП у сфері протидії ризикам зміни клімату на глобальному рівні (в контексті геополітики та стратегії сталого розвитку) супроводжуються активізацією ініціатив на регіональному (муніципальному) рівнях СУ ПП, зокрема у формі торгівлі квотами на викиди парникових газів, механізмів чистого розвитку та проектів спільного впровадження. У роботі обґрунтовано фінансові, екологічні, технологічні переваги проектів спільного впровадження на основі таких аргументів: по-перше, їх реалізація відбувається під безпосереднім контролем органів місцевої влади та громадськості; по-друге, для регіональних СУ ПП в Україні, як для країни з перехідною економікою, серед усіх гнучких механізмів Кіотського протоколу доступний до реалізації лише один – проекти спільного впровадження.

Установлено, що, незважаючи на загальну відповідність проектного циклу проектів спільного впровадження в Україні Марракешській угоді (2001 р.), лідируючі позиції України у продажі одиниць скорочення викидів за процеду-

рами Track 1 та Track 2 (відповідно 40,5 та 59,5 % від загального обсягу одиниць скорочення викидів, згенерованих країнами додатка 1 Кіотського протоколу), розподіл проектів спільного впровадження за регіональними СУ ПП є нерівномірним. За основу при проведенні аналітичного групування регіонів за кількістю проектів спільного впровадження в роботі взято показник інтенсивності викидів парникових газів для регіональних СУ ПП, який на відміну від загальної методології, враховує показник «валовий регіональний продукт на душу населення». Цей показник дозволяє диференціювати адміністративно-територіальні одиниці України на регіони з низькою, середньою та високою інтенсивністю викидів та підтвердити існування залежності між інтенсивністю викидів парникових газів та кількістю проектів спільного впровадження за регіонами (рис. 2).

Рисунок 2 – Інтенсивність викидів парникових газів (I_{CO_2}) та кількість проектів спільного впровадження (ПСВ) за регіонами України у 2008–2012 рр.

Так, на три області з високою інтенсивністю викидів CO₂ (Донецьку, Луганську та Дніпропетровську) в досліджуваному періоді припадало 54,9 % із 277 проектів спільного впровадження, що реалізуються в Україні. Необхідно зауважити, що саме в цих промислово розвинених областях до недавнього військово-політичного конфлікту була сконцентрована значна кількість гірничодобувних підприємств, а отже, розроблення 29,6 % від загальної кількості проектів спільного впровадження з розбирання та перероблення породних відвалів та 9,0 % зі зменшення витоків метану узгоджуються з одержаними результатами групування. Однак регіони з низьким рівнем інтенсивності викидів (19 із 27

досліджуваних адміністративно-територіальних одиниць, 70 % від сукупності), характеризуючись різним рівнем промислового розвитку і темпами економічного зростання, мають достатньо сильну вразливість до ризиків зміни клімату, а отже, беззаперечно потребують розроблення відповідних механізмів забезпечення проектів спільного впровадження та залучення міжнародних інвесторів. Для цього, а також для подолання проблем інфраструктурного забезпечення реалізації проектів спільного впровадження на регіональному рівні, необхідності врахування інтересів регіональних СУ ПП, спрощення процедури оформлення та реєстрації проектів спільного впровадження зниження корупційних ризиків, підвищення якості регіонального інвестиційного клімату, інтегрованості критеріїв сталого розвитку регіонів до проектів спільного впровадження, в роботі розроблено пропозиції в частині активізації застосування цих проектів.

Запропоновано організаційно-економічні заходи щодо використання проектів спільного впровадження, що варіюються залежно від ступеня орієнтованості регіональних СУ ПП на супровід таких проектів. Так, зокрема, регіонам із низькою інтенсивністю викидів парникових газів та незначною кількістю проектів спільного впровадження рекомендовані заходи щодо формування позитивного інвестиційного клімату та інформаційної кампанії для залучення інвесторів; регіонам із середньою та високою інтенсивністю викидів парникових газів – забезпечення прозорості та відповідності стандартам проектної діяльності при реалізації проектів спільного впровадження. Зазначені заходи повинні бути імplementовані у функціонування регіональних СУ ПП для протидії ризикам зміни клімату та адаптації до них через реалізацію проектів спільного впровадження, спрямованих на зменшення викидів парникових газів.

У межах розглянутої муніципальної та державної СУ ПП доведено, що державно-приватне партнерство на сьогодні є дієвою формою реалізації таких проектів через існування ринкових екстерналій та необхідність врахування критеріїв сталого розвитку. Аргументами на користь використання цієї форми реалізації ПП є неповнота висновків державної екологічної експертизи та необхідність удосконалення діючого порядку еколого-економічного оцінювання ПП для використання Міжвідомчою комісією з організації укладення та виконання угод про розподіл продукції, Міністерством економічного розвитку і торгівлі, а також активне просування урядових ініціатив щодо реалізації механізму таких угод. У роботі запропоновано здійснювати стратегічне еколого-економічне оцінювання ПП у формі державно-приватного партнерства з урахуванням впливу політичних, економічних, соціальних, технологічних, правових та екологічних факторів макросередовища на ефективність реалізації ПП за допомогою PESTLE-аналізу та еколого-економічних наслідків за допомогою SWOT-аналізу. Зазначені види критеріального аналізу дозволяють розкрити ключові умови реалізації угод із розподілу продукції, їх вплив на навколишнє середовище і роль у реалізації природоохоронних ініціатив та принципів сталого розвитку в межах діючих СУ ПП.

Прикладна реалізація цього підходу, здійснена на прикладі угод із розподілу продукції у сфері видобутку сланцевого газу, спирається на європейський та американський досвід, засвідчує наявність значних негативних еколого-економічних наслідків для ряду об'єктів СУ ПП та здоров'я людей. На відміну від існуючої методики проведення державної екологічної експертизи угод із розподілу продукції запропонований підхід враховує не лише природоохоронну значущість проекту, але і його економічні наслідки та містить порядок формування резерву на відшкодування завданих збитків навколишньому середовищу, який за методом дисконтування майбутніх грошових потоків повинен збільшити загальну вартість інвестицій міжнародної компанії – інвестора із 70,86 млн дол. США до 411,2 млн дол. США на Олеській території видобутку сланцевого газу (Львівська та Івано-Франківська області).

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-прикладного завдання організаційно-економічного забезпечення СУ ПП різних рівнів ієрархії.

За результатами дисертаційного дослідження зроблено такі висновки:

1. Застосовані у роботі системний, процесний, проектний, ситуативний та еколого-економічний підходи дозволили розвинути структурно-логічну сутність поняття СУ ПП та провести декомпозиційний аналіз таких систем. За результатами аналізу упорядковано класифікаційну різноманітність СУ, надано повну порівняльну характеристику, що дозволяє диференціювати ці системи на наднаціональному, національному, зокрема загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях, формалізовано їх структуру та визначено пріоритетну роль сукупності методів управління як складової СУ ПП у формуванні її організаційно-економічного забезпечення.

2. Узагальнення світового та національного досвіду управління ПП дозволило визначити роль та функції ключових інститутів, що займаються реалізацією ПП та організацій, які формують економічне забезпечення таких проєктів, структурувати нормативно-правове забезпечення управління ПП і добровільні практики, схеми та стандарти управління навколишнім середовищем та екологічного аудиту. Дослідження прогресу у досягненні природоохоронних Цілей Декларації Розвитку Тисячоліття, що є орієнтиром ефективного управління ПП на різних рівнях та Порядку денного асоціації Україна – ЄС у сфері екології, засвідчує необхідність вирішення ряду проблем у формуванні організаційно-економічного забезпечення СУ ПП, пов'язаних насамперед із домінуванням державної СУ ПП, фрагментарністю та декларативністю у виконанні екологічної політики, недосконалістю методів і механізмів управління ПП.

3. Для типологізації значної кількості існуючих методів управління ПП їх запропоновано поділяти на 3 групи – організаційні (морально-етичні, соціально-психологічні, технологічні і, власне, організаційні методи) адміністративні та ринкові (економічні). Останню групу методів як найбільш пріоритетних у

сучасних умовах класифіковано за функціональними цілями екологічної політики і типами об'єктів природоохоронної діяльності.

4. Доведення ключової ролі методів управління ПП у досягненні показників сталого розвитку (екологічно сталої конкурентоспроможності, ЕСІК) здійснено із використанням непараметричних методів оцінювання тісноти та напрямку впливу для 112 країн світу й України, розподілу аналізованої сукупності на країни-лідери та країни-аутсайтери.

5. Проведене порівняння підходів щодо організації проектного циклу ПП наднаціональних організацій та державної СУ ПП засвідчує їх невідповідність зразкам кращої практики управління державними природоохоронними витратами. Підвищення ефективності організації програмно-проектного циклу ПП державної СУ ПП в Україні досягається на основі інтеграції стадій стратегічного екологічного оцінювання та зовнішнього аудиту ефективності проектного циклу та його подання у вигляді діаграми Ганта.

6. Підґрунтям для розроблення організаційно-економічного забезпечення протидії ризикам зміни клімату на загальнодержавному та регіональному рівнях за ПП (адаптаційними, спрямованими на мінімізацію ризиків та бізнесовими) у межах організаційного та економічного напрямів стали результати кореляційного аналізу і тесту Грейнджера, що дозволили підтвердити гіпотезу щодо можливості стабілізації викидів ПП за збереження темпів економічного зростання, взаємообумовлений вплив викидів CO₂ і ВВП на душу населення в Україні та країнах Організації економічного співробітництва та розвитку, цим самим довести необхідність здійснення зазначених ПП.

7. Реалізацію організаційно-економічних заходів протидії ризикам зміни клімату на регіональному рівні та удосконалення регіональної природоохоронної політики запропоновано здійснювати з урахуванням доступних для України механізмів Кіотського протоколу для проектів спільного впровадження на основі аналітичного групування регіонів за рівнем інтенсивності викидів CO₂.

8. Для удосконалення діючого порядку стратегічної еколого-економічного оцінювання проектів у формі державно-приватного партнерства на прикладі угод із розподілу продукції (сланцевого газу), що можуть мати значні негативні природоохоронні наслідки, запропоновано методику її проведення за допомогою PESTLE-аналізу та еколого-економічних наслідків за допомогою SWOT-аналізу, а також урахувати у проектах у формі державно-приватного партнерства зобов'язання на відшкодування завданих збитків навколишньому середовищу, розрахованих за методом дисконтування грошових потоків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Височина А. В. Антикризове управління на рівні регіону / А. В. Височина, В. С. Тихенко // Держава, підприємства та банки в системі антикризового управління : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук О. Б. Афанасьєвої. – Суми : Ярославна, 2013. – С. 122–126 (0,2 друк. арк.).

Особистий внесок: досліджено роль проектів державно-приватного партнерства при антикризовому регулюванні розвитку регіону (0,1 друк. арк.).

2. Височина А. В. Оцінка економічного потенціалу регіону в умовах екологізації економіки / А. В. Височина, В. С. Тихенко // Актуальні питання обліку, аналізу і аудиту: теорія та практика : монографія : у 2 т. / [за ред. П. Й. Атамас] . – Дніпропетровськ : ФОП Дробязко С. І., 2014. – Т. 2. – 408 с. – С. 170–177 (0,36 друк. арк.). *Особистий внесок: визначено особливості розрахунку екологоорієнтованих параметрів оцінювання економічного потенціалу регіону (0,18 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Височина А. В. Вплив податкових інструментів управління природоохороною діяльністю на фінансовий потенціал регіону / А. В. Височина, Я. В. Самусевич, В. С. Тихенко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 9. – С. 263–269 (0,45 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено економічні методи стимулювання природоохоронних проектів регіонального рівня (0,15 друк. арк.).* Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз SciVerse Scopus by Elsevier; Index Copernicus; EBSCOhost4; Ulrich's Periodicals Directory; EconLit та ін.

4. Тихенко В. С. Екологічні інвестиції в Україні: теоретично-прикладний аспект / В. С. Тихенко // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Серія «Економіка». – Дніпропетровськ : ДНУ, 2013. – № 7 (4). – С. 47–52 (0,39 друк. арк.).

5. Тихенко В. С. Спільне впровадження та державно-приватне партнерство, як інвестиційні механізми екологізації економіки / В. С. Тихенко // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2 (35). – С. 114–116 (0,37 друк. арк.). Випуск журналу входить до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

6. Тихенко В. С. Реалізація національних та наднаціональних проектів збирання та переробки побутових відходів в Україні / В. С. Тихенко // Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара. Серія «Економіка». – Дніпропетровськ : ДНУ, 2014. – № 8 (2). – С. 84–88 (0,41 друк. арк.).

7. Тихенко В. С. Науково-методичний підхід до типологізації екологічних інвестицій / В. С. Тихенко, А. Ю. Жулавський // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. – 2014. – № 4. – С. 21–28 (0,49 друк. арк.). *Особистий внесок: розроблено підхід до типологізації екологічних інвестицій (0,24 друк. арк.).*

8. Тихенко В. С. Нормативно-правове забезпечення управління природоохоронними проектами в Україні у контексті угоди про асоціацію з ЄС / В. С. Тихенко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1: Економіка. – 2014. – Вип. 3. – С. 38–43 (0,35 друк. арк.).

9. Тихенко В. С. Побудова науково-обґрунтованої класифікації механізмів управління природоохоронними проектами / В. С. Тихенко // Економіка та держава. – 2015. – № 4. – С. 140–144 (0,59 друк. арк.). Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Google Scholar, Scientific Indexing Services.

10. Тихенко В. С. Оцінка ефективності проектів цільових зелених інвестицій в Україні, профінансованих за державні кошти / В. С. Тихенко // Інвестиції: Практика та досвід. – 2015. – № 7. – С. 94–99 (0,63 друк. арк.). Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, Google Scholar Scientific Indexing Services.
11. Тихенко В. С. Вплив механізмів управління природоохоронними проектами в країнах світу та Україні на ключові показники сталого розвитку [Електронний ресурс] / В. С. Тихенко // Ефективна економіка. – 2015. – № 3. – Режим доступу до журналу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3906> (0,44 друк. арк.). Випуск журналу входить до міжнародних наукометричних баз Index Copernicus, Google Scholar Scientific Indexing Services.

Тези доповідей на науково-практичних конференціях

12. Тихенко В. С. Механізм реалізації проектів спільного впровадження та практика їх застосування в Україні / В. С. Тихенко // Актуальні проблеми економіки України: тенденції, ризики, стимули : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ : НГУ, 2013. – С. 126–129 (0,15 друк. арк.).
13. Тихенко В. С. Теоретико-методологічні засади екологічного інвестування / В. С. Тихенко // Економіка в умовах сталого розвитку: контекст підприємств, регіонів, країн : матеріали Міжнародної наукової конференції, 20 листопада 2013 р. – Дніпропетровськ : НГУ, 2013. – С. 152–153 (0,05 друк. арк.).
14. Тихенко В. С. Організаційно-економічне забезпечення системи управління національними природоохоронними проектами / В. С. Тихенко ; наук. кер. А. Ю. Жулавський // Екзистенційні та комунікативні питання управління : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 23–25 січня 2014 р. / відп. за вип.: О. М. Теліженко, В. М. Вандишев. – Суми : СумДУ, 2014. – Ч. 2. – С. 112–114 (0,1 друк. арк.).
15. Тихенко В. С. Особливості використання різних джерел та фінансових інструментів для реалізації природоохоронних проектів / В. С. Тихенко // Fundamental and applied science : materials of X International scientific and practical conference, October 30 – November 7, 2014. – Sheffield : SCIENCE and EDUCATION LTD, 2014. – P. 53–54 (0,11 друк. арк.).
16. Тихенко В. С. Класифікація інституційних структур, що здійснюють управління природоохоронними проектами та програмами / В. С. Тихенко // Perspektywiczne opracowania sa nauka I technikami : materials X Miedzynarodowej naukowii-praktycznej konferencji, 07–15 listopada 2014 r. – Przemysl : Nauka i studia, 2014. – P. 26–28 (0,11 друк. арк.).
17. Тихенко В. С. Проблеми та перспективи функціонування систем та механізмів управління природоохоронними проектами в Україні / В. С. Тихенко // Пошук ефективних механізмів промислового розвитку в контексті сучасної економічної теорії : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 24–25 квітня 2015 р. – К. : ГО «Київський економічний науковий центр», 2015. – Ч. 2. – С. 49–50 (0,13 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Тихенко В.С.. Організаційно-економічне забезпечення систем управління національними і наднаціональними природоохоронними проектами. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет, Суми, 2016.

У роботі досліджено сутність систем управління природоохоронними проектами національного і наднаціонального рівнів, формалізовано їх структуру; систематизовано світовий та національний досвід їх функціонування; обґрунтовано роль методів управління природоохоронними проектами у формуванні організаційно-економічного забезпечення таких систем та здійснено їх класифікацію; доведено вплив методів управління цими проектами на показники сталого розвитку країн світу та України на основі непараметричних методів; удосконалено організацію проектного циклу цих проектів; розроблено ризикорієнтовані організаційно-економічні засади реалізації проектів із протидії змінам клімату та адаптації до них; запропоновано порядок проведення стратегічного еколого-економічного оцінювання проектів державно-приватного партнерства у формі угод із розподілу продукції; здійснено обґрунтування доцільності реалізації проектів спільного впровадження за регіонами України.

Ключові слова: природоохоронні проекти, системи управління, управління природоохоронною діяльністю, екологічний менеджмент, методи управління, організаційно-економічне забезпечення, сталий розвиток, проекти спільного впровадження, ризику зміни клімату.

АННОТАЦИЯ

Тихенко В.С.. Организационно-экономическое обеспечение систем управления национальными и наднациональными природоохранными проектами. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет, Сумы, 2016.

В работе исследована сущность систем управления природоохранными проектами национального и наднационального уровней, дано определение таких систем, формализовано их структуру, проведена их сравнительная характеристика и обобщена классификация. Автором систематизированы мировой и национальный опыт функционирования подобных систем, в контексте достижения природоохранных Целей Развития Тысячелетия определены основные проблемные аспекты в мире и Украине.

Обоснована роль методов управления природоохранными проектами в формировании организационно-экономического обеспечения таких систем, осуществлена их классификация, позволяющая осуществлять выбор экологической политики субъектами управления этих систем. С целью подтверждения

важности и целесообразности использования тех или иных методов управления природоохранными проектами с помощью непараметрических методов доказано их влияние на показатели устойчивого развития стран мира и Украины. Обобщение подходов мировых организаций и Образцов лучшей практики управления государственными природоохранными затратами позволило усовершенствовать методический подход к организации проектного цикла природоохранных проектов в Украине и представить его в виде диаграммы Ганта.

Автором разработаны риск-ориентированные организационно-экономические инструменты реализации природоохранных проектов по противодействию изменениям климата и адаптации к ним на основе подтвержденной по результатам корреляционного анализа и теста Грейнджера гипотезы о возможности сохранения темпов экономического развития при сокращении выбросов парниковых газов. Предложен порядок проведения стратегической эколого-экономической оценки проектов государственно-частного партнерства в форме соглашений по разделу продукции с использованием методик PESTLE- и SWOT-анализа. Обосновано целесообразность реализации проектов совместного осуществления природоохранного характера по регионам Украины.

Ключевые слова: природоохранные проекты, системы управления, управление природоохранной деятельностью, экологический менеджмент, методы управления, организационно-экономическое обеспечение, устойчивое развитие, проекты совместного осуществления, риски изменения климата.

SUMMARY

Tyhenko V. Organizational and economic provision of management systems of national and supranational environmental projects. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in economics: specialty 08.00.06 – Economics of natural resources usage and environmental protection. – Sumy State University, Sumy, 2016.

This thesis studies the essence of environmental management projects systems on national and supranational levels. World and national experience of their operation is systematized as well as their structure is formalized.

The role of methods of environmental projects management in the formation of organizational and economic provision of such systems is justified. The influence of methods of environmental projects management for indicators of sustainable development different countries and Ukraine based on nonparametric methods is proved. An effective organization of project cycle for environmental projects is improved by author. Risk-oriented organizational and economic principles of environmental projects implementation are developed for climate change prevention and adaptation. Author suggests procedure for strategic environmental assessment of public-private partnerships project in the form of production sharing agreements. Realization of joint implementation projects by region of Ukraine is recommended.

Key words: environmental projects, management systems, environmental management, methods of management, organizational and economic provision, sustainable development, joint implementation projects, the risks of climate change.

Підписано до друку 25.01.2016.
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1,1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007